

Symposium Veen in Vlaanderen

19 november 2020, 10u - 11u30

Georganiseerd door Natuurpunt i.s.m. Universiteit Antwerpen (UA)
en Instituut voor Natuur en Bosonderzoek (INBO)

Verslag en vragen

Symposium Veen in Vlaanderen

19 november 2020, 10u - 11u30

Georganiseerd door Natuurpunt i.s.m. Universiteit Antwerpen (UA)
en Instituut voor Natuur en Bosonderzoek (INBO)

Verslag en vragen

Verslag van workshop met beleidsmakers over veenbeleid in Vlaanderen, en mogelijkheden om deze strategieën en benaderingen te verbeteren

Verslagnemers

Naam	Functie	Organisatie	Contact
Robin Verachtert	Beleidsmedewerker	Natuurpunt	Robin.verachtert@natuurpunt.be
Katrien Wijns	Projectcoördinator Care-Peat	Natuurpunt	Katrien.wijns@natuurpunt.be

Inhoud

1. Algemeen	1
2. Scope	2
3. Sprekers en presentaties	3
4. Besluiten en acties voor de toekomst	4
5. Vragen vanuit publiek	5

1. Algemeen

Op 19 november 2020 organiseerde Natuurpunt, als onderdeel van het project Interreg Care-Peat, een symposium over veen in Vlaanderen. Op anderhalf uur tijd namen Vlaamse veenexperten van Universiteit Antwerpen (UA) en het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) de 180 ingeschreven deelnemers mee in een verhaal waar we inzoomden op de meekoppelkansen van veen én hinderpalen die succesvol veenherstel in de weg staan. Samen met de deelnemers dachten we na over welke hefboomen we in Vlaanderen echt nood aan hebben om van veenherstel een succes te maken en zo natuur- en klimaatwinst te realiseren.

De beleidsnota Omgeving van de Vlaamse regering is immers duidelijk: onze wetlands en moerassen zijn gebieden die heel wat positieve koppelkansen kunnen realiseren. Vooral veengebieden springen in het oog. Naast het leveren van cruciale diensten zoals bescherming tegen overstromingen, droogte en het zuiveren van drinkwater, zijn deze systemen van cruciaal belang voor de bescherming van de biodiversiteit en het tegengaan van klimaatverandering. Als grootste natuurlijke koolstofopslagplaats - die slechts 3% van het wereldwijd landoppervlak beslaat, maar meer dan een kwart van alle koolstof in de bodem opslaat - lijkt hun rol in de strijd tegen de klimaatverandering ook in Vlaanderen evident.

Het symposium, inclusief alle presentaties, is opnieuw te bekijken op het YouTube-kanaal van Care-Peat: https://www.youtube.com/watch?v=XcostGt_zCk&t=563s.

2. Scope

Initieel was het de bedoeling om deze activiteit te laten doorgaan in één van de mooiste veengebieden van Vlaanderen: de Vallei van de Zwarte Beek in Beringen en Lummen. Plan was om met beleidsmakers en veenliefhebbers het terrein op te gaan en ze de mogelijkheid te geven om veengebieden met bijhorende rietveen, zeggeveen en broekveen, en de sponzigheid ervan, met eigen ogen te laten ervaren. Helaas heeft COVID-19 daar een stokje voor gestoken.

Niettemin is deze webinar het startschot van heel wat veen-initiatieven die op til staan. De wind staat goed voor veen, en heel wat organisaties, niet alleen Natuurpunt, zullen de komende jaren met dit thema aan de slag gaan. We maken ons sterk dat er - zeker volgend jaar - nog activiteiten zullen volgen waarbij we met geïnteresseerden met de laarzen in het zompige veen kunnen gaan rondwandelen en waarbij jullie de weldaden van veen met eigen ogen kunnen aanschouwen.

Wat beheer-technische vragen betreft. Niettegenstaande dat we beseffen dat er veel nood is aan zulke info, was de scope van het webinar net iets anders en ruimer opgevat. Moesten er toch technische vragen leven, gelieve jullie te richten tot Robin en Katrien.

Voor elk van de vijf Care-Peat landen -België, Frankrijk, Ierland, Nederland en het Verenigd Koninkrijk- werden online workshops met lokale beleidsmakers georganiseerd. Tijdens deze workshops werden lokale strategieën besproken en geëvalueerd en zal input worden geleverd voor verdere activiteiten en aanbevelingen voor toekomstige beleidsontwikkeling.

3. Sprekers en presentaties

Rudy van Diggelen (Universiteit Antwerpen) - Herstel van de ecosysteemdiensten van een ondergewaardeerd landschapstype

Het symposium startte met veenexpert Rudy van Diggelen. Rudy werkt als hoogleraar bij de onderzoeksgroep Ecosysteembeheer van de Universiteit Antwerpen. Voordat hij eind 2008 de Moerdijk richting ons land overstapte, naar Antwerpen dus, was hij ruim 20 jaar als wetenschapper werkzaam bij de Rijksuniversiteit Groningen en Universiteit Utrecht. Constante doorheen zijn carrière is dat die steeds gerelateerd is aan natuurbescherming en natuurherstel, en meer specifiek: venen.

Rudy nam in zijn presentatie het luik 'wetenschap' op zich. Hij zorgde voor een 'setting the scene': wat is veen, ecosysteemdiensten van veen naar natuur en klimaat, en bedreigingen voor dit ecosysteem in Vlaanderen en wereldwijd. Verder nam Rudy initiatieven onder de loep waarbij veenbescherming ook buiten natuurgebieden kan plaatsvinden, bijvoorbeeld paludicultuur.

De presentatie werd afgesloten met de conclusie dat het behoud en herstel van Vlaamse veengebieden uiterst urgent is. Het impliceert bescherming van alle niet-ontwaterde venen en vernatting van alle gedraineerde venen.

Jan Wouters (INBO) - Venen in Vlaanderen - Waar zijn ze, wat drijft hen, waarom zijn ze er?

Tweede spreker, Jan Wouters, werkt 17 jaar op het INBO, nu in het team Milieu en Klimaat. Binnen het team legt hij zich vooral toe op standplaatsonderzoek: hij bekijkt welke milieufactoren het voorkomen van natuurtypen op een bepaalde plaats, verklaren.

Ook Jan is van jongs af gefascineerd door venen en probeert ook in z'n vrije tijd lokaal een steentje toe bij te dragen. Hij richtte zich in zijn presentatie op de Vlaamse veensituatie en de toch wel hoopgevende boodschap dat er bij ons wel degelijk nog veel mogelijk is wat veenontwikkeling en -herstel betreft.

Kris Decler (INBO) - Veenherstel in Vlaanderen - (Kommer en kwel-) uitdagingen voor het beleid

Het symposium eindigde met veenadept Kris Decler. Hij is landschapsecoloog bij het INBO in het team Landschapsecologie en Natuurbeheer en betrokken als veenexpert bij Care-Peat. In het verleden heeft Kris bij het INBO gewerkt aan wetenschappelijke ondersteuning voor het gebiedsgericht natuurbeleid. En ook hij heeft bijzondere interesse voor het beheer en herstel van wetlands (zie publicatie Decler et al. 2016). Een schoolvoorbeeld van een publicatie die geen stof heeft liggen vergaren maar ondertussen ook in beleidskringen duchtig rond gaat en waarmee men gebiedsgericht aan de slag wil.

Kris nam in deze webinar het beleidsluik op zich en focuste op de hefbomen die we moeten overwinnen en aan welke instrumenten we nood hebben in Vlaanderen om van veenherstel een succes te maken.

4. Besluiten en acties voor de toekomst

- Venen zijn unieke ecosystemen en Vlaanderen heeft een grote verantwoordelijkheid in het beschermen ervan.
- Om de bijdrage van gedraineerde veenbodems aan klimaatopwarming te minimaliseren, moeten we behouden wat ons nog rest aan venige bodems. Het meest urgente hierbij is het permanent verzadigd houden van de veenlichamen. Dit vertaalt zich in een aangepast landgebruik met verbod op drainage, overschakeling naar paludicultuur,...
- De volgende stap is het uitbreiden en herstellen van veengebieden door deze terug te vernatten en herstel van het hydrologisch systeem op landschapsniveau. Een veenlichaam dient immers voldoende water te ontvangen, hetzij via kwel hetzij via regenwater, en de drainage moet minimaal zijn. Dit impliceert bijvoorbeeld het instellen van buffergebieden met specifieke maatregelen (zoals minder snelle afwatering).
- Om optimaal in te zetten op veenbehoud in Vlaanderen moet er een beleid uitgewerkt worden met voldoende mogelijkheden tot het opleggen van maatregelen en bijhorende financiering.
- Er is nood aan een 'Vlaams veenplatform' met al met als doel om samen met verschillende spelers een gezamenlijk gedragen initiatief te maken. We streven naar een consortium waarbij het engagement om met veenherstel aan de slag te gaan bij alle partijen primeert. Op die manier kunnen komen tot:
 - Kennis delen en uitwisselen, koppelen van wetenschap en praktijk
 - Identificeren van knelpunten op beleidsniveaus en wat nodig is om deze weg te werken en te komen tot een geïntegreerd beleid
 - Opstellen van een werkkader voor regionaal/lokaal overleg en realisaties

5. Vragen vanuit publiek

Is er geen quick win met een beter waterbeleid via de vele Polderbesturen?

Beantwoord door Kris Decler (zie video)

Kan het werk van bevers nuttig zijn en ingezet worden bij vernatting en veenherstel ?

Antwoord Rudy: Wij hebben met een aantal Europese collega's vernatte venen onderzocht van Wales tot Oost-Polen en daar bleek dat de door bevers vernatte gebieden het net zo goed deden qua herstel als de met opzet vernatte gebieden. Antwoord is dus: ja.

Welke middelen/handvaten zijn er op dit moment allemaal beschikbaar rond vernatting buiten SBZ/reservaten?

Antwoord veenexpert Natuurpunt: Een korte vraag maar geen eenvoudig antwoord. De financieringsmiddelen of handhavingsmiddelen hangen af van verschillende randvoorwaarden. Ruimtelijke bestemming: binnen harde landbouwbestemmingen is nog steeds te weinig animo om te werken rond veenbehoud op landschapsschaal (zowel in inzig- als kwelgebied). Er zijn weinig tot geen stokken achter de deur en veel draait rond vrijwilligheid. Nieuwe GLB is ook zeer nefast voor veenbehoud, maar één van de stokken achter de deur wordt hopelijk LULUCF. Indien voldoende dwingend, zal er werk gemaakt moeten worden om emissies door land- en bosbouw te beperken. Waterbeheerders hebben daar mee de sleutel in handen. Voor financiering zijn verschillende kanalen mogelijk maar ook weer afhankelijk van wie aanvraagt en wat het doel is. Voor realisatie van natuurherstel is PSN een optie. Voor puur behoud van veen zijn de kanalen minder duidelijk. Kortom: om optimaal in te zetten op veenbehoud in Vlaanderen zou er een beleid uitgewerkt moeten worden met voldoende mogelijkheden tot opleggen maatregelen en bijhorende financiering.

Ter info: In Care-Peat wordt vernatting van de Zwarte Beek te Lummen voor 80% gerealiseerd buiten SBZ, via het Interreg-programma NWE (Europese middelen).

Ik heb niet goed begrepen waarom het moeilijker is om gedegradeerde veengebieden te herstellen dan om nieuwe veengebieden te creëren (sic).

Antwoord Jan: er werd een vergelijking gemaakt tussen nieuwe en nog goed ontwikkelde wetlands/veengebieden. Het is makkelijker om nieuwe wetlands te ontwikkelen omdat 1) geen/minder bijzondere aandacht hoeft te gaan dan naar de instandhouding van aanwezige soorten, die specifieke eisen kunnen stellen aan hun omgeving en 2) bestaande gebieden gevoeliger zijn voor dynamiek: bijv. een kleine wijziging van het grondwaterpeil kunnen in de standplaats processen activeren die tot verstoring leiden zoals bijv. mineralisatie. Naarmate men meer eisen/streefdoelen stelt aan de nieuwe ontwikkeling of het herstel wordt het verschil uiteraard kleiner..

Antwoord Rudy: Ik denk dat de stelling -en daarmee de vraag- te algemeen gesteld is. Het is uiteraard gemakkelijker om een willekeurig gebied nat te maken (en dus een wetland te creëren) dan een goed ontwikkeld (grondwater gevoed) veen in stand te houden. Dat wil echter niet zeggen dat dat nieuwe wetland ook een veen is en actief organisch materiaal afzet. Om dat te bereiken moet zo'n gebied constant kletsnat zijn (dat wil zeggen dat de grondwaterstand maximaal tot 20 cm onder maaiveld wegzakt), juist ook in de droge periode (zomer) wanneer de aanvoer het kleinst en de verdamping het hoogst is. Vrijwel alle "herstelde" venen waarvan ik grondwaterstandsmetingen heb gezien -niet alleen in Vlaanderen maar ook zeer vele daarbuiten- verschillen van ongestoorde venen in het feit dat de grondwaterstanden sterker fluctueren, lees: in de zomer verder uitzakken. De gevormde organische stof wordt juist in die periode voor een groot deel weer afgebroken, waardoor veenvorming in vrijwel alle gevallen een stuk beperkter is dan in ongestoorde venen. Herstel van de hydrologie is altijd een eerste vereiste!

Zijn de (historische) kaarten van wetlands beschikbaar? GIS-formaat?

Er wordt aan gewerkt om de kaarten te publiceren op Geopunt Vlaanderen. Voor een dringende behoefte kan men zich wenden tot het INBO (Kris Decler, Jan Wouters).

Zijn er voorbeelden van paludicultuur in Vlaanderen? Wat zijn de potenties hiervoor?

Beantwoord door Rudy van Diggelen (zie video)

Noot redactie: voorzichtig proefproject loopt in De Blankaart via Interreg CConnects:
<https://www.nweurope.eu/projects/project-search/cconnects-carbon-connects/#tab-5>
<https://www.nweurope.eu/media/10358/pilot-site-design-de-blankaart-bl.pdf>

Het is lijkt onwenselijk de oplossingen voor de veenproblematiek steeds in natuurgebieden te zoeken omdat het vaak ook cultuurhistorisch waardevolle gebieden zijn (kans op conflicterende belangen). Veenoplossingen moeten ook buiten de natuurgebieden gezocht worden, op plekken waar het veen volledig verdwenen is. Daar kan veenherstel mogelijk ook bijdragen aan een beter waterregime voor omliggende landbouwgronden (zomerdroogte).

Beantwoord door experts (zie video)

Extra reactie hierop vanuit publiek : bewaren van cultuurhistorische erfgoed is uiteraard belangrijk, maar kan alleen in die situaties waar dit de verdere afbraak van veen of opbouw van veen niet in de weg staat. Want vaak is drainage nu net cultuurhistorisch. We kunnen ons bodemarchief niet laten verloren gaan om dit te behouden. En we kunnen ook de opbouw van nieuw bodemarchief niet in de weg laten staan. Wat er namelijk in de toekomst gebeurt is ook cultuurhistorie voor onze toekomstige generaties.

Het is mij niet helemaal duidelijk waarom broekbossen minder waardevol geacht worden dan open veen

Antwoord Jan: Op het vlak van veenontwikkeling is er een vrijwel boomloze climaxstadium mogelijk. Dat geldt voor hoogvenen (regenwatergestuurd), maar ook voor laagvenen (het Poolse voorbeeld). Pas als deze climaxstadia bijv. door verdroging worden aangetast kunnen er zich bossen gaan ontwikkelen. In die zin zijn bossen daar als verstoringindicator te beschouwen. In Vlaanderen zijn er actueel geen ongerepte venen (en veenlandschappen) meer te vinden.

Het is echter niet zo dat alle veengebieden als climax een open vegetatie hebben. Er kan van nature meer sprake zijn van randinvloeden (zie ook het Poolse voorbeeld waar in de rand goed ontwikkelde broekbossen voorkomen). Men hoeft dus zeker niet alle broekbossen als een degradatie van een open veen te beschouwen. Wel is het zo dat in onze gedegradeerde veenlandschappen vaak populieren zijn aangeplant, waar al dan niet ook spontane vestiging plaatsvindt van elzen en wilgen. Deze aanplanten zijn meestal niet bevorderlijk voor de instandhouding en ontwikkeling van het veenlichaam omdat ze bijdragen aan verdroging en afbraak van het veen. Om de veengroei te herstellen kan het wenselijk zijn om de bomen te verwijderen en een optimaal peilniveau in te stellen.

Antwoord Rudy: elzen (en andere bomen) kunnen niet op dikkere, met water verzadigde veenlagen overleven, onder andere omdat ze te zwaar zijn en geen houvast in het slappe veen hebben. Er kunnen zich in dat soort situaties in droge jaren wel boompjes vestigen op een veen (overigens heel ijl) maar als die groter en zwaarder worden vallen ze domweg om bij een flinke storm (en dichter bij de rivier in wat koudere klimaten ook vaak door ijsgang). In een natuurlijk veen kunnen bomen zich daarom alleen langs de rand en op ondiep veen (bv. met zandopduikingen vlak onder het veen) vestigen. Bij ontwatering klinkt het veen in en kunnen bomen zich plotseling op heel veel meer plekken vestigen. Een ontwaterd veen dat vervolgens niet gebruikt wordt ontwikkelt zich daarom altijd tot een bos.

Dat betekent niet dat de ontwikkeling van Elzenbroekbossen niet heel zinvol kan zijn. Vrijwel alle ons bekende grondwater gevoede venen zijn begonnen als nat bos, meestal Elzenbroek, in heel voedselarme (niet noodzakelijkerwijze: heel zure) omstandigheden soms als Berkenbroek, eventueel ook met Groveden. In het huidige landschap waar de hydrologie nog steeds verre van ideaal is zou een goede strategie kunnen zijn om in (ver)natte situaties waar de waterstanden in droge periodes te ver uitzakken ontwikkeling van Elzenbos te bevorderen om op die manier mogelijkheden te scheppen voor verdergaande veenontwikkeling in de toekomst. Realiseer je wel dat in een dergelijke situatie het graven van greppeltjes en het maken van rabatten om de elzen sneller te laten groeien (bv. om meer CO₂ vast te leggen) uit den boze is! Een populierenaanplant in een dergelijke situatie is om de redenen die Kris aanhaalt al helemaal funest.

Antwoord veenexpert Natuurpunt:

Indien gewenst kunnen er figuren worden bezorgd van hoe vegetatiezonering in een onverstoorde beekdalveen normaal gezien is. Zoals Rudy aangeeft is boomopslag te verwachten daar waar er meer fluctuaties zijn. Van nature aan de valleirand of in bredere dalen, vlak naast de beek die er doorheen stroomt. Daar kan er echter ook interactie zijn met ijsgang die boomopslag verniet

Hoe staan jullie tegenover peilgestuurde drainage van landbouwgebieden?

Antwoord Jan; dat hangt van de context af. Op sommige plaatsen is het wenselijk de lat hoger te leggen (meer streven naar een natuurlijke waterhuishouding) terwijl op andere plaatsen dit landgebruik wel tot een meerwaarde (t.a.v. vele ESD en biodiversiteit) t.o.v. de huidige situatie kan leiden. Belangrijk is dat peilgestuurde drainage rekening houdt met de natuurlijke waterpeildynamiek (hoog in de winter, lager in de zomer maar nog steeds voldoende hoog voor instandhouding/herstel biodiversiteit)

Antwoord Rudy: Allereerst de vraag waar deze drainage moet plaatsvinden. Vanwege optimalisatie van de Ecosysteemdiensten die ze leveren ben ik van mening dat alle beekdalen vernat moeten worden, daar past geen (peilgestuurde) drainage in. Landbouw in het infiltratiegebied zou eventueel wel met peilgestuurde drainage kunnen werken maar dan moet je ervoor zorgen dat dat niet in de winter gebeurt omdat dan de grondwatervoorraad weer wordt aangevuld. Overigens moet je je afvragen of je überhaupt zou willen draineren. Vlaanderen zit dicht bij een volledig gebruik van het totale neerslagoverschot, wij zouden ons veel meer moeten richten op waterconservering zodat we ook in droge periodes nog voldoende drink- en landbouwwater hebben en niet-zoals nu- overal beregeningsputten moeten slaan die het grondwater nog verder uitputten.

Vanwaar komen de normkosten beheer, zijn deze normkosten ook in het Brussels Gewest van toepassing

De normkosten beheer zijn te raadplegen op <https://www.natuurenbos.be/basissubsidie> en zijn enkel van kracht binnen het Vlaams Gewest.

Is het mogelijk om te gaan voor meer voedselrijke veengebieden (gezien de situatie in Vlaanderen) met minder biodiversiteit maar voor de rest dezelfde ESD?

Antwoord Jan: Zeker wel, zowel als aanvulling op/uitbreiding van bestaande gebieden of als een (tijdelijke) overgangsvorm. Bij deze laatste dient er aan de gebruiker wel voldoende duidelijkheid/rechtszekerheid geboden te worden. Paludicultuur kan in dergelijke gebieden bijvoorbeeld een gebruiksvorm zijn.

Extra open vraag hierbij: In welke mate ga je in zo een nieuw wetland veenvorming krijgen? 1) voedselrijk strooisel wordt veel sneller omgezet 2) hydrologie dient volledig in orde te zijn